

Eesti ortopeedia rajaja Bernhard Jürgens – 110 aastat sünnist

Arne-Lembit Kööp – Ida-Tallinna Keskhaigla

Noor Jürgens

Esimese Eesti ortopeediaprofessori Bernhard Jürgensi sünnist möödus 9. septembril 110 aastat. Ta sündis 09.09.1895 Tartumaal Elistvere vallas Kärksi külas Lallo talu taluomanike pojana (1). Õppis kohalikus vallakoolis, jätkas õpinguid 1906. a Tartu Aleksandri gümnaasiumis, mille lõpetas 1915. a hõbeaurahaga. Samal aastal astus ta Tartu Ülikooli loodusteaduskonda ja 1916. a läks üle arstiteaduskonda, kus õppis 1918. aastani. Seejärel astus ta vabatahtlikult sõjaväkke ja teenis abiarstina algul rindel ning 1919. a veebruarist 1920. a augustini Tallinnas Juhkentali sõjaväehaiglas. Pärast sõjaväest vabanemist jätkas B. Jürgens õpinguid TÜ arstiteaduskonnas 1920.–1922. a kevadeni, mil sooritas arstieksamid (2). Eesti Üliõpilaste Seltsi liikmeks astus ta juba ülikooli õppima asudes.

B. Jürgens oli 1922.–1926. a Tartu Ülikooli teaduskonnakirurgia kliiniku assistent. Ta esines Tartu Eesti Arstide Seltsis ettekannetega: 1923. a "lileus ja appenditsiit" ja 1925. a "Eksperimentalne oklusioon". 1923. a avaldas ta Eesti Arstis

artikli "Haruldane komplikatsioon appendicitise juures". Doktorieksamid sooritas B. Jürgens 1924. aastal ja kaitses doktoritöö 30. aprillil 1926, olles sel ajal vaid 30aastane (4). Noorusele vaatamata oli B. Jürgens saanud korraliku ettevalmistuse kirurgiliseks tegevuseks ja kogemuse teadustöök.

Iseseisva ortopeediaprofessori avamiseks Tartu Ülikoolis leidis arstiteaduskonna dekaan prof Konstantin Konik võimaluse 1926. aastal ja suunas äsja doktoritöö kaitsnud B. Jürgensi kolmeks semestriks teadusliku stipendiaadina Viini ortopeediakliinikusse, mida juhatas sel ajal prof Hans Spizy. Pärast õpingute lõppu avaldas ta Eesti Arstis prof H. Spizy kliiniku materjalide alusel kaks artiklit: "Sünnipärase komppöia varajasest ravist" (1928) ja "Põlveliigese meniskide vigastusist ja nende ravist" (1929).

B. Jürgens valiti 1928. aastal TÜ ajutiseks eriainete õpetajaks ortopeedia alal. 1929.–1937. a oli B. Jürgens Tartu Ülikooli ortopeedilise kirurgia dotsent ja 1938. aastast erakorraline ortopeedilise kirurgia professor. Aastatel 1931–41 oli B. Jürgens ortopeedilise kirurgia õppetooli juhataja (4–6).

Kehalise kasvatusõpetajate ettevalmistamiseks Eestis ja sporditeooria uuringuteks oli vajalik moodustada õppeasutus. Selleks asutuseks sai TÜ kehalise kasvatusõpetuse instituut, mille õppeplaanid kinnitati 1928. aastal ja juhatajaks määrati B. Jürgens, kes oli sel kohal 1938. aastani. Kehalise kasvatusõpetuse instituudi loomine ja selle töölepanek oli B. Jürgensile suur väljakutse. Uue asutuse kasvuraskused sattusid kriitikatulle tolleaesgses ajakirjanduses, kuid instituudi edasine edukas tegevus kummutas tekkinud kahtlused ning kehalise kasvatusõpetuse instituudist sai tugev, elujõuline ja väga vajalik asutus spordipedagoogide ettevalmistamisel. 1930. aastal valmis instituudi uus kahekorraline õppehoone, tolleaesgses Baltikumi moodsaim spordihoone.

Bernhard Jürgens 1928

Instituuti kaasati teadus- ja õppetöole mitmed arstiteaduskonna õppejõud: Alfred Fleisch, Aleksander Rammul, Konstantin Ramul, Ilo Sibul, Maks Tiitso jt. Erialaaineid õpetasid Aleksander Kalamees, Ernst Rosenbladt, Elsa Hindberg. Õppeülesande korras õpetasid instituudis veel Johann Martin, Aleksander Reedre, Herbert Niiler, E. Oltrop jt (6).

B. Jürgens oli ise mitmekülgne sportlane, osa võtnud kergejõustiku, jalg- ja käsipalli, võimlemise, vehklemise ja tennisevõistlustest, saavutades seal auhinnalisi kohti. Ta oli akadeemilise tenniseklubi asutaja (7).

Juhtides tähelepanu kehalise kasvatusel olukorrale ja õpilaste tervislikule seisundile Eesti koolides, avaldas ta sel alal Eesti Arstide töid. Ta rõhutas skolioosiprofülaktilik vajadust koolides ja õpilaste üldise kehalise arengu soodustamist. Ta pidas vajalikuks koolides kehalise kasvatusel tundide arvu suurendamist vähemalt kolme tunnini nädalas ja lisaks täiendavate sportimise võimaluste loomist koolide juurde.

Õppetöö kõrval Tartu Ülikoolis – loengud ja praktikumid arstiteaduskonna üliõpilastele ja kehalise kasvatusel instituudi üliõpilastele – pidas

ta loenguid Tartu Õdedekoolis ning korraldas massööride kursusi.

Sel ajal oli ortopeedia peamine tööala luu- ja liigesetuberkuloos ning kaasasündinud ja omandatud jäsemete deformatsioonid. Luutuberkuloosi konservatiivne ravi nõudis väga head kipsitehnikat ja ülikooli kliinikutes oli see eeskujulik. Ortopeediliste haigete ravi 1930. aastatel toimus Toome I Haavakliinikus üldpalatites koos teiste kirurgiliste haigetega.

Prof B. Jürgensi koolkonna jätkajaks sai tema assistent alates 1936. aastast – dr Veinart Pökk. Pärast prof Jürgensi lahkumist Eestist jätkati ülikooli kliinikus tema juurutatud operatsioonide tegemist: amputatsioonid ja amputatsioonikõntide rekonstruktsioonid, põlveliigese reseksioonid ja reieluu korrigeerivad osteotoomiad, kõõluste transpositsioonid ja artrodeesid poliomieliiti põdenutel (8).

Aktiivse teadlasena avaldas ta eestikeelses kirjanduses 15 artiklit, esines Tartu Eesti Arstide Seltsi koosolekutel huvipakkuvate või kasuistiliste haigusjuhtude demonstreerimise või ettekannetega 18 korral (9). Ta kirjutas viis populaarset artiklit ja koos V. Pökkiga koguteose “Tervise käsiraamat” peatüki “Luu- ja liigesehaigused”, mis on oluline teabematerjal eestikeelse ortopeedilise sõnavara arengu kohta. Paljud seal esitatud terminid on heakõlalised, täpsed ja kasutusel praegugi, nt komppöid, ööspöid, püstpöid, nõgusselg, küürselg, kaasasündinud nihetus puusaliigeses jt. Seal leiame ka termineid, mida enam ei kasutata: pikaldane seroosne liigesvõidekelme põletik (sünoviit), nokataoline väljakasve (eksostoos). Seal on toodud populaarses esituses peamiste ortopeediliste haiguste ja tugiaparaadi deformatsioonide olemus ning eestikeelsed nimetused (10).

Prof Jürgens oli oponendiks esimese eesti ortopeediaväitekirja kaitsmisel 1939. a: Ilmar Wooremaa “Luude ja liigete tiisikus Eestis 1920–1934 ja selle tekitaja tüübid”.

Prof Jürgensi abiellus 1922. a Tartu kaupmehe tütre Renata Austeriga. Neil sündis tütar Ingrid-Hela (1). Abikaasa saksa päritolu tõttu siirdus Jürgensite pere 1941. aastal järelepatrioneeru-

mise käigus Lõuna-Saksamaale. Seal tegeles ta erapraksisega kuni mobiliseerimiseni Saksa sõjaväkke. Saksa sõjaväe lähetusega suunati ta Tartusse ning 1942.–44. a oli ta ortopeedilise kirurgia professor ja operatiivkirurgia instituudi juhataja. 1944. a lahkus prof Jürgens lõplikult Saksamaale. Pärast sõjaväest vabanemist 1946. a juhatas ta Ludwigsburgis A. H. Wernerini nimelist ortopeediakeskust, seal oli ka kool ravil olevatele lastele ja õppetökojad invaliididele. Keskusel oli pärast prof Jürgensi ettevõtetud laiendamist 330 voodikohta. Prof Jürgensil olid abiks üks ülemarst ja kuus assistenti. Ta konsulteeris haigeid neljas maakonnas ja oli Württembergi Arstide Koja eriarstide komisjoni liige.

Saksamaa seaduste kohaselt jäi prof Jürgens 1961. aastal pensionile ja talle määrati ülikooli

professoriga võrdne pension. Ka pensionipõlves võttis ta aktiivselt osa Stuttgardi piirkonna Eesti Rahvuskondise ja Saksamaal tegutsevate EÜS-laste üritustest.

Prof B. Jürgens suri Ludwigsburgis 2. augustil 1969 (11). Tema surma puhul ilmusid nekroloogid eestikeelses ajalehes Vaba Eesti Sõna Johannes Sõrra ja Eesti Üliõpilaste Seltsi bulletinis Karl Kooki sulest (11, 12).

Lahkunud Saksamaale, pääses ta võimalikest repressioonidest, kuid seoses sellega katkes tema viljakas tegevus Eesti ortopeedia arendamisel. Prof Jürgens oli väga andekas prof K. Koniku õpilane ning tegutses edukalt teadlasena, organisaatorina, pedagoogina ja praktilise ortopeedina. Tema panus Eesti ortopeedia ja TÜ kehalise kasvatuses instituudi arendajana on hindamatu.

Kirjandus

1. Lender H. Eesti Üliõpilaste Selts 1906–1918. Alunda: 1969.
2. Bernhard Jürgensi kiri 2.12.1965. Teadusajaloo ja Teadusfilosoofia Eesti Ühenduse Arhiiv.
3. Jürgens B. Eksperimentaalne sooleokklusioon. Muutused siseorganites ja immuniseerimise katsed. Väitekirja kokkuvõte. Tartu: 1926.
4. Jürgens B. Kunstjalg ja jäsemete amputatsioon. Eesti Arst 1930;IX:1–5.
5. Toomsalu M. Tartu Ülikooli vana anatoomikumi professorid. Tartu; 2002.
6. Tartu Ülikooli Ajalugu III 1918–1982. Tallinn: Eesti Raamat; 1982.
7. Spordibiograafiline leksikon. Tallinn: 1937.
8. Haviko T, Märtsion A. Orthopedic surgery in Estonia. Acta Orthop Scand 2000;71(3):227–31.
9. Valdes A, Normann H. Eesti organiseeritud arstikond 1912–1937. Eesti Arst; 1938;12:196–8.
10. Jürgens B, Pöck V. Luu- ja liigestehaigused. Tervise käsiraamat. Tartu: Eesti Tervishoiu Muuseum; 1938–1940.
11. Sõrra J. Professor dr. med. Bernhard Jürgens *in memoriam*. Vaba Eesti Sõna: 4. september 1969.
12. Kook K. Bernhard Jürgens *in memoriam*. Eesti Üliõpilaste Seltsi paguluses; Bulletin nr 45: (oktoober 1967).

pille.vaga@itk.ee